

Υλοποιώντας ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα για εκπαιδευτικούς της Α΄βαθμιας εκπαίδευσης με θέμα τη «σεξουαλική αγωγή στο δημοτικό σχολείο»

Χάρης Παπαδόπουλος, Σχολικός σύμβουλος της 10^{ης} περιφέρειας δημοτικής εκπαίδευσης Αττικής

Αθήνα, 2018

Η σεξουαλική αγωγή των παιδιών παραμένει ακόμη ζητούμενο για την ελληνική πραγματικότητα. Τα σχετικά στοιχεία καταδεικνύουν ότι τα παιδιά ενημερώνονται για τις λειτουργίες του αναπαραγωγικού συστήματος όπως και για ζητήματα έρωτα/σεξ και σχέσεων των φύλων κυρίως από τους/τις συνομηλίκους τους, από το Διαδίκτυο και σε πολύ περιορισμένο βαθμό από το οικογενειακό τους περιβάλλον και το σχολείο.

Το σχολείο, όπως και η οικογένεια, έχει την ευθύνη να ενημερώνει υπεύθυνα και με παιδαγωγικά ορθό τρόπο τα παιδιά για όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με το σώμα τους και τις λειτουργίες του, τον έρωτα, την ερωτική πράξη, τις σχέσεις με το άλλο φύλο. Οφείλει να απαντάει στο πλήθος των ερωτημάτων των παιδιών, να συζητάει με διακριτικότητα αλλά χωρίς υπεκφυγές τις εύλογες απορίες τους.

Η σεξουαλική αγωγή θα πρέπει οπωσδήποτε να ενταχθεί στο αναλυτικό πρόγραμμα του δημοτικού σχολείου. Αν αυτό δεν μπορεί να γίνει λόγω του παράγοντα χρόνου (τι να πρωτοχωρέσει στο πρόγραμμα;) υπάρχει πάντα η δυνατότητα (και θα πρέπει οπωσδήποτε να αξιοποιείται!) να υλοποιούνται προγράμματα αγωγής υγείας με θέμα τη σεξουαλική αγωγή και την ανάπτυξη υγιών σχέσεων ανάμεσα στα φύλα.

Για να εκφραστούν οι απορίες των παιδιών και να γίνει η συζήτηση θα πρέπει να δοθεί ο χώρος, ο χρόνος και να δημιουργηθεί το κατάλληλο παιδαγωγικό κλίμα. Η εμπειρία έχει δείξει ότι μια δομημένη, τίμια και ανοιχτή συζήτηση με σεβασμό προς τα παιδιά και σοβαρότητα, αλλά και με χιούμορ και τρυφερότητα, είναι μια προσέγγιση που πετυχαίνει πάντα τον στόχο της: να επιτρέψει στα παιδιά να εκφραστούν δίχως τον φόβο να επισύρουν γέλια και κοροϊδίες από την τάξη και να δώσει την ευκαιρία στον/την εκπαιδευτικό να παρουσιάσει όσα έχει να πει.

Το πρόσωπο που θα διεξάγει το πρόγραμμα θα πρέπει να κερδίσει την εμπιστοσύνη των παιδιών με την ειλικρίνεια, την σοβαρότητα και την φυσικότητα με την οποία θα προσεγγίσει τα ζητήματα, θα απαντήσει στα ερωτήματα και θα διεξάγει την συζήτηση μαζί τους.

Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί αξιολογούν το θέμα της σεξουαλικής αγωγής στο σχολείο ως «οξυμένο και επείγον». Στην ημερήσια διάταξη των σχολείων είναι πλέον πολύ συνηθισμένα περιστατικά που αφορούν απρεπείς συμπεριφορές των παιδιών, στην καρδιά των οποίων βρίσκονται θέματα σχέσεων των φύλων

(βρισιές σεξουαλικού περιεχομένου, χειρονομίες, κοροϊδίες, ...). Η εύκολη πρόσβαση στο Διαδίκτυο, το γεγονός ότι τα διαδικτυακά παιχνίδια κάνουν θραύση (με καταγεγραμμένες πλέον τις παρενέργειες του φαινομένου), το γεγονός ότι τα παιδιά παίζουν ακατάλληλα παιχνίδια για την ηλικία τους καθώς και το ότι μεγάλος αριθμός παιδιών του δημοτικού χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα πολλαπλασιάζουν τους κινδύνους μιας στρεβλής ενημέρωσης για τον έρωτα/σεξ με όλες τις επακόλουθες συνέπειες.

Το σχολείο δεν δικαιούται να μεταθέσει την ευθύνη για το θέμα της σεξουαλικής αγωγής (όπως άλλωστε και για την ασφαλή χρήση του διαδικτύου) στην οικογένεια των παιδιών. Αν η οικογένεια για ποικίλους λόγους δεν μπορεί να ανταποκριθεί σωστά στον καθήκον της ενημέρωσης των παιδιών, το σχολείο έχει την υποχρέωση να παίξει τον ρόλο του και να παρέχει σε όλες τις μαθήτριες και μαθητές την πληροφόρηση και την στήριξη που δικαιούνται για να αναπτυχθούν σε προσωπικότητες που θα πατάνε καλά στα πόδια τους, θα ξέρουν να προστατεύουν τον εαυτό τους και θα είναι σε θέση να οικοδομήσουν αρμονικές και ευτυχισμένες σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους.

Αν το σχολείο και η οικογένεια αρνηθούν να επωμισθούν την ευθύνη τους για υπεύθυνη ενημέρωση τότε τα παιδιά εκ των πραγμάτων εγκαταλείπονται να αναζητήσουν απαντήσεις στα ερωτήματά τους στις τυχαίες συζητήσεις τους με εξίσου απληροφόρητους ή ημιπληροφορημένους συνομηλίκους τους, στις επίφοβες περιπλανήσεις στο διαδίκτυο που οδηγούν σχεδόν πάντα σε ακατάλληλο και χυδαίο υλικό, προσβλητικό για τον έρωτα και επικίνδυνο για τον ψυχισμό των παιδιών αλλά και στα ακατάλληλα για την ηλικία τους ηλεκτρονικά παιχνίδια που κάνουν θραύση στις ηλικίες αυτές.

Η σωστή ενημέρωση για τα ζητήματα αυτά μπορεί και πρέπει να αρχίζει από το νηπιαγωγείο, όχι από το δημοτικό σχολείο. Όλα τα θέματα μπορούν να συζητηθούν με τα παιδιά κάθε ηλικίας μέσα σ' ένα πλαίσιο σεβασμού του αντιληπτικού και γνωστικού τους επιπέδου και της συναισθηματικής τους ανάπτυξης. Ο χρυσός κανόνας είναι ότι συζητάμε και κάθε φορά απαντάμε τις απορίες τους τόσο όσο μας ρώτησαν αλλά και τόσο όσο αισθανόμαστε κι εμείς άνετα να συζητήσουμε το θέμα. Στις μικρές τάξεις του δημοτικού το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος περιέχει ενότητες που αφορούν την γνωριμία των παιδιών με το σώμα τους. Στην Στ' τάξη υπάρχει ξεχωριστό κεφάλαιο στο διδακτικό εγχειρίδιοτης φυσικής που αφορά στο αναπαραγωγικό σύστημα. Η άποψη των συγγραφέων είναι ότι θα πρέπει το κεφάλαιο αυτό να ενταχθεί σε ένα γενικότερο μάθημα σεξουαλικής αγωγής και να μην προσεγγιστεί αποσπασματικά μέσα σε ένα δίωρο.

Για τους γονείς αλλά και τους/τις εκπαιδευτικούς που αισθάνονται άβολα να θίξουν τέτοια ζητήματα μια πολύ καλή λύση είναι να αξιοποιήσουν ως βάση της συζήτησης κατάλληλα βιβλία για παιδιά που κυκλοφορούν στο εμπόριο και αναφέρονται στην σεξουαλική αγωγή. Κυκλοφορούν εξαιρετικά βιβλία, τα περισσότερα εκ των οποίων είναι μεταφράσεις από ξένες γλώσσες αλλά και ορισμένα ελληνικά, με πολύ ωραία εικονογράφηση, που παρουσιάζουν τα θέματα με εγκυρότητα, χιούμορ και τρυφερότητα, στη γλώσσα κάθε φορά των παιδιών. Υπάρχουν για όλα τα επίπεδα, από παιδιά προσχολικής μέχρι και εφηβικής ηλικίας.

Τέτοια βιβλία θα έπρεπε να υπάρχουν στις σχολικές βιβλιοθήκες όλων των τάξεων, να αξιοποιούνται στη διδασκαλία αλλά και να τα δανείζονται στα παιδιά στο σπίτι. Μια καλή υπηρεσία που θα μπορούσαν άλλωστε να προσφέρουν τα σχολεία στους γονείς θα ήταν να σου προτείνουν μια επιλογή από τέτοια βιβλία, κατάλληλα κάθε φορά για την ηλικία των παιδιών.

Και φυσικά υπάρχει και εγκεκριμένο από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο υλικό που έχει εκδοθεί από το Υπουργείο Παιδείας το 2000 και το 2008 αλλά δυστυχώς δεν κυκλοφόρησε στα σχολεία, όπως ήταν η αρχική πρόβλεψη όταν δημιουργήθηκε. Πρόκειται για δύο σειρές εγχειριδίων:

- «*Σεξουαλική αγωγή και διαφυλικές σχέσεις*» (περιλαμβάνει τετράδιο μαθητή 6-8 ετών – τετράδιο μαθητή 9-12 ετών – εγχειρίδιο εκπαιδευτικού). Εκπονήθηκε από ομάδα 12 ειδικών, με σκίτσα του Σπύρου Ορνεράκη και με επιστημονικό υπεύθυνο τον Αθανάσιο Ασκητή. Είναι έκδοση του Υπουργείου εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων, Αθήνα 2008.
- «*Σεξουαλική αγωγή – διαφυλικές σχέσεις*» (περιλαμβάνει τετράδιο μαθητή 11-14 ετών και βιβλίο καθηγητή). Εκπονήθηκε από ομάδα 6 ειδικών, με επιστημονική υπεύθυνο την κ. Τζένη Κουρέα-Κρεμαστινού. Είναι επίσης έκδοση του Υπουργείου εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων, Αθήνα 2000.

Οι δύο αυτές σειρές, αν και ξεπερασμένες πλέον, προσφέρουν μια βάση για την ανάπτυξη ενός σχετικού προγράμματος αγωγής υγείας. Πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι τα εγχειρίδια του 2008 απευθύνονταν, πολύ σωστά, σε όλες τις τάξεις του δημοτικού, από την Α΄ μέχρι την Στ΄. Δυστυχώς όπως είπαμε δεν έφτασαν ποτέ στις τάξεις...

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να τα αναζητήσουν στα Γραφεία των υπευθύνων αγωγής υγείας, στις εκπαιδευτικές Διευθύνσεις πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και να τα αξιοποιήσουν, μεταξύ άλλων, για την υλοποίηση σχετικών προγραμμάτων Αγωγής Υγείας.

Στην πράξη ωστόσο ελάχιστα τέτοια προγράμματα υλοποιούνται.

Παρότι το θεσμικό πλαίσιο επιτρέπει, όπως είπαμε, την υλοποίηση προγραμμάτων αγωγής υγείας με θέμα την σεξουαλική αγωγή ωστόσο ο αριθμός των προγραμμάτων που πραγματοποιούνται είναι γενικά πολύ περιορισμένος, τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, παρότι υπάρχει μια μικρή αυξητική τάση τα τελευταία χρόνια.

Οι λόγοι αυτής της υστέρησης σχετίζονται αφενός με την έλλειψη σχετικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών και αφετέρου με τον (όχι αβάσιμο) φόβο τους μήπως υπάρξουν αντιδράσεις από γονείς που ενδέχεται να διαφωνούν με ένα τέτοιο πρόγραμμα, λόγω διαφορετικών αντιλήψεων. Πράγματι στα ζητήματα των σχέσεων των φύλων και του έρωτα εμπλέκονται άμεσα οι διαφορετικές κοσμοθεωρίες, κοινωνικές πρακτικές, θρησκευτικές πεποιθήσεις των ατόμων, έτσι ώστε το έδαφος να είναι λίγο ολισθηρό και οι εκπαιδευτικοί να διστάζουν...

Η έλλειψη επιμόρφωσης επιτείνει την ανασφάλεια των εκπαιδευτικών: από πού να αρχίσεις, μέχρι πού να φτάσεις, πώς να απαντήσεις στις «δύσκολες» ερωτήσεις. Οι εκπαιδευτικοί (όπως και οι γονείς) αισθάνονται άβολα για τα θέματα αυτά που αποτελούν ταμπού για την μέση ελληνική οικογένεια και την εκπαίδευση και δεν ξέρουν πώς να τα προσεγγίσουν. Αν μάλιστα η προσέγγιση στην τάξη δεν περιοριστεί στο αναπαραγωγικό σύστημα αλλά επεκταθεί σε ζητήματα σχέσεων και έρωτα/σεξ η δυσκολία γίνεται μεγαλύτερη.

Συνειδητοποιώντας το μέγεθος του ελλείμματος του σχολικού συστήματος ως προς τα ζητήματα αυτά και ανταποκρινόμενος σε σχετικό αίτημα των εκπαιδευτικών της περιφέρειάς μου σχεδίασα και υλοποίησα ως Σχολικός Σύμβουλος ένα πολύωρο ολοκληρωμένο επιμορφωτικό Πρόγραμμα που θέμα του είναι ακριβώς «Η σεξουαλική αγωγή στο δημοτικό σχολείο – χτίζοντας υγιείς σχέσεις ανάμεσα στα φύλα». Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε επί τέσσερις συνεχόμενες σχολικές χρονιές (2013-14, 2014-15, 2015-16, 2017-18). Απευθύνονταν σε εκπαιδευτικούς όλων των τάξεων, όλων των ειδικοτήτων στα σχολεία της 10^{ης} περιφέρειας δημοτικής εκπαίδευσης Αττικής, με προτεραιότητα ωστόσο σε εκπαιδευτικούς των Ε΄ και Στ΄ τάξεων. Τα σεμινάρια ήταν πολύωρα (8 τετράωρες απογευματινές συναντήσεις) και για τον σχεδιασμό και την υλοποίησή τους συνεργάστηκαν ο σχολικός σύμβουλος, ομάδα εκπαιδευτικών και διακεκριμένοι/ες ειδικοί επιστήμονες, που αποτέλεσαν και την επιμορφωτική ομάδα.

Στόχος τους ήταν να εφοδιάσουν τους/τις εκπαιδευτικούς με γνώσεις και βιώματα ώστε να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν στις τάξεις τους προγράμματα αγωγής υγείας με θεματική σχετική με τη σεξουαλική αγωγή. Εκδήλωσαν ωστόσο ενδιαφέρον και συμμετείχαν επίσης εκπαιδευτικοί της Β΄ βαθμιας εκπαίδευσης καθώς και άτομα από τον χώρο της ψυχικής υγείας.

Στην επιμορφωτική ομάδα συμμετείχαν οι:

- Αλεξάνδρα Βασιλείου, Δρ κοινωνικής ψυχολογίας (εκπαιδευτρια ενηλίκων/ψυχοθεραπεύτρια)
- Βενετία Μπουρονίκου, ψυχολόγος
- Γιώργος Μόσχος, Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού
- Χάρης Παπαδόπουλος, σχολικός σύμβουλος δημοτικής εκπαίδευσης
- Μαίρη Χιόνη, υπεύθυνη αγωγής υγείας β΄ βαθμιας εκπαίδευσης
- Μαργαρίτα Γερούκη, σχολική σύμβουλος δημοτικής εκπαίδευσης
- Μαρία Καραγεώργου, ειδική επιστήμονας από τον Συνήγορο του Πολίτη
- Γιώργος Κορμάς, γιατρός, συντονιστής του επιμορφωτικού προγράμματος ΑΡΙΑΔΝΗ, ειδικός σε θέματα κινδύνων του διαδικτύου

- Μαρία Δάρρα, παιδοψυχολόγος, στέλεχος του safeinternet
- Εκπαιδευτικοί και ψυχολόγοι, μέλη της ομάδας «Πολύχρωμο σχολείο», «Οικογένειες Ουράνιο τόξο», «Περήφανοι γονείς» καθώς και Λ.Ο.Α.Τ νέες και νέοι από την «Colour Youth».
- Δήμητρα Πατρικαράκου, συγγραφέας
- Λύο Καλοβυρνάς, σύμβουλος ψυχικής υγείας
- Ελένη Αγάθωνος, ψυχολόγος, εμπειρογνώμων σε θέματα παιδικής προστασίας
- Αφροδίτη Στάθη, στέλεχος της «εταιρίας κατά της κακοποίησης του παιδιού ELIZA»
- Δρ. Κατίγκω Χατζηπατέρα, κλινική ψυχολόγος,

Το σεμινάριο περιλάμβανε ενότητες όπως: Διεργασία ομάδας - Η σεξουαλικότητα ως αξία και ως δικαίωμα - Ο ρόλος των εκπαιδευτικών και τα σχολικά προγράμματα σεξουαλικής αγωγής - Η ευρωπαϊκή νομοθεσία για την προστασία του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου από δυσμενή διακριτική μεταχείριση – καταπολεμώντας την ομοφοβία και τρανσφοβία στην εκπαίδευση - Ο σεξισμός στη γλώσσα: καταπολεμώντας τα στερεότυπα - Οι κίνδυνοι του Διαδικτύου (sexting, grooming —Σεξουαλικότητα και αναπηρία - Παρουσίαση της εμπειρίας από την εφαρμογή στην τάξη προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής – το διδακτικό υλικό - η αξιοποίηση σχετικών βιβλίων για παιδιά .

Στο πλαίσιο του σεμιναρίου υπήρξε παρουσίαση και αξιολόγηση από τους/τις εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν του συνόλου σχεδόν των βιβλίων σεξουαλικής αγωγής για παιδιά που κυκλοφορούν στο εμπόριο. Καταρτίστηκε αξιόπιστη λίστα με τα πλέον κατάλληλα βιβλία, ανά ηλικία, για να προταθούν στους γονείς και να εμπλουτίσουν τις σχολικές βιβλιοθήκες.

Στα σεμινάρια συμμετείχαν συνολικά σ' αυτά τα τέσσερα χρόνια περισσότερα από 150 άτομα. Το έντονο ενδιαφέρον μεγάλου αριθμού εκπαιδευτικών και η ενεργός συμμετοχή τους παρά την εκτός ωραρίου πραγματοποίηση των σεμιναρίων και τη μεγάλη τους διάρκεια μαρτυρούν το μέγεθος της ανάγκης για ουσιαστική επιμόρφωση και στήριξη του εκπαιδευτικού σώματος μπροστά σε νέα εκπαιδευτικά καθήκοντα που η ίδια η ζωή και οι κοινωνικές εξελίξεις επιβάλλουν.

Τα παιδιά που είχαν την τύχη να ωφεληθούν από ένα πρόγραμμα αγωγής υγείας με θέμα την σεξουαλική αγωγή θα έχουν μια σωστή και υπεύθυνη πληροφόρηση για το σώμα τους και τις λειτουργίες του αλλά και τον έρωτα και την ερωτική πράξη.

Γιατί προφανώς η σεξουαλική αγωγή δεν περιορίζεται στην παρουσίαση και την διδασκαλία του αναπαραγωγικού συστήματος των δύο φύλων. Αυτή είναι ασφαλώς η βάση για να ξεκινήσει κανείς, αλλά θα πρέπει να υπάρξει συνέχεια και σε άλλα πολύ σημαντικά ζητήματα όπως η κύηση, ο τοκετός, η σημασία της γαλουχίας, η ερωτική πράξη, η σωστή ηλικία για την πρώτη ερωτική επαφή, η αντισύλληψη, η προστασία από τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, ο αυνανισμός, οι πολλές μορφές οικογενειακού πλαισίου στη σύγχρονη κοινωνία, η ομοφυλοφιλία, ο σεβασμός της διαφορετικότητας, η σεξουαλική διάσταση του εκφοβισμού στο σχολείο, η συνειδητοποίηση των κινδύνων του διαδικτύου, η (αυτό)προστασία των παιδιών από τη σεξουαλική κακοποίηση, κ.ά.

Περιορίζομαι εδώ να υπογραμμίσω τρία μόνο καίρια ζητήματα από τα παραπάνω:

Το πρώτο σχετίζεται με την (αυτό)προστασία των παιδιών από την σεξουαλική κακοποίηση. Τα παιδιά πρέπει να διδαχθούν και να συνειδητοποιήσουν ότι το σώμα τους τους ανήκει, ότι κανείς δεν πρέπει να το αγγίζει αν τα ίδια δεν το θέλουν. Θα πρέπει να μάθουν να ανησυχούν για κάθε χειρονομία ή συμπεριφορά που τα κάνει να αισθάνονται άβολα, να αντιδρούν αποφασιστικά ιδίως όταν το πρόσωπο που κάνει τη χειρονομία λέει ότι «αυτό είναι το μυστικό μας» ή «είναι το παιχνίδι μας» και ότι θα πρέπει να καταφεύγουν αμέσως σε ένα πρόσωπο που εμπιστεύονται για να ζητήσουν βοήθεια. Και αν το πρώτο πρόσωπο στο οποίο θα μιλήσουν δεν τα πιστέψει ή δεν δώσει σημασία θα πρέπει να επιμένουν και να καταφύγουν σε άλλο οικείο τους πρόσωπο. Τα παιδιά πρέπει να γνωρίζουν ότι το «κακό άγγιγμα»/συμπεριφορά και ο κίνδυνος δεν έρχεται συνήθως από κάποιον ξένο αλλά και από κάποιον οικογενειακό φίλο, γείτονα, συγγενή, καθηγητή – πρόσωπο που έχει πρόσβαση στο περιβάλλον του παιδιού. Τα παιδιά πρέπει να τα ξέρουν αυτά όχι για να φοβούνται αδικαιολόγητα αλλά για να είναι σε θέση να προστατεύσουν τον εαυτό τους αν ποτέ χρειαστεί. Το πρόγραμμα της σεξουαλικής αγωγής είναι ασφαλώς το κατάλληλο πλαίσιο για τη σωστή ενημέρωση των μαθητών και μαθητριών και στο ζήτημα αυτό.

Το δεύτερο σχετίζεται με την πολύ ισχυρή πίεση που δέχονται οι νέοι και νέες στις ηλικίες του Γυμνασίου και του Λυκείου από την ομάδα των ομηλίκων τους στο να προχωρήσουν και να ολοκληρώσουν την ερωτική επαφή. Είναι η τρομερή δύναμη της παρέας, ο ίδιος ακριβώς μηχανισμός που οδηγεί στο τσιγάρο και στο αλκοόλ, χωρίς ουσιαστικά να θέλουν τα ίδια τα παιδιά να δοκιμάσουν. Αλλά για να μην θεωρείται κανείς «ξενέρωτος», «καλό παιδί», «μαμόθρεφτο» κτλ. προχωρεί σε ενέργειες που αλλιώς δεν θα τις έκανε. Τα παιδιά λοιπόν που άκουσαν την δασκάλα/δάσκαλό τους να τους λέει, με όλο το κύρος και την επιρροή που έχει πάνω τους, ότι δεν θα πρέπει με τίποτα να βιαστούν για την πρώτη τους ερωτική επαφή, ότι θα πρέπει να έχουν την απαραίτητη ωριμότητα και γνώση για να προχωρήσουν, ότι αυτό πρέπει να το κάνει κανείς επειδή το θέλει πραγματικά και όχι για να αποδείξει στους άλλους ότι είναι «άντρας» ή ότι είναι «άνετη και ωραία και δεν φοβάται», ότι δεν πρέπει λοιπόν ποτέ να ενεργούν υπό την πίεση των άλλων, της παρέας, ότι αυτή, η πρώτη φορά, είναι μια μοναδική στιγμή στη ζωή του κάθε ανθρώπου που αξίζει να τη θυμάται με αγάπη, τρυφερότητα και ευχαρίστηση, ότι θα πρέπει για να προχωρήσει να έχει συναντήσει

πρώτα το κατάλληλο πρόσωπο, που η καρδιά του να χτυπάει επίσης όπως και η δική του, ότι έχουν όλο τον καιρό μπροστά τους να μεγαλώσουν, να ερωτευθούν και να γνωρίσουν την αγάπη και τον έρωτα..., αυτά τα παιδιά έχουν μόνο να κερδίσουν.

Τα παιδιά που συζήτησαν αυτά τα θέματα στο πλαίσιο της σεξουαλικής αγωγής στην τάξη τους είναι σίγουρο ότι θα είναι σε πολύ καλύτερη θέση να αντισταθούν στις όποιες πιέσεις των ομηλίκων τους, θα ανησυχούν λιγότερο για όλα αυτά και θα είναι πιθανότατα μεταξύ εκείνων που δεν θα βιαστούν... Τα σχετικά δεδομένα άλλωστε από τον ευρωπαϊκό χώρο τεκμηριώνουν ότι τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής καθυστερούν τον χρόνο έναρξης της ερωτικής ζωής των παιδιών/εφήβων.

Το τρίτο ζήτημα σχετίζεται με την έγκυρη πληροφόρηση για την αντισύλληψη. Τα παιδιά πρέπει να γνωρίζουν για το προφυλακτικό και τη χρήση του, για την διπλή χρησιμότητά του τόσο για την αποφυγή της σύλληψης και της ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης όσο και για την προστασία από τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Τα παιδιά θα πρέπει να γνωρίζουν για τα θέματα αυτά πριν την εφηβεία, πριν αρχίσουν να έχουν σεξουαλικές σχέσεις. Ένα σημαντικό ποσοστό νέων έχουν την πρώτη ολοκληρωμένη ερωτική επαφή σε ηλικία 14-15 χρονών. Είναι τεκμηριωμένο ότι στον ευρωπαϊκό χώρο το ποσοστό αυτό για τα κυμαίνεται από 10 έως 40%). Επομένως η υπεύθυνη και έγκυρη πληροφόρηση πρέπει να έρθει νωρίτερα και το δημοτικό τόσο από την άποψη της κατάλληλης ηλικίας όσο και από την άποψη του θερμού («οικογενειακού») κλίματος, της οικειότητας και της προσωπικής επαφής και σχέσης των παιδιών με την δασκάλα ή τον δάσκαλό τους.

Τα θέματα της σεξουαλικής αγωγής είναι πολλά για να μπορέσουν να θιγούν σε ένα δίωρο μάθημα. Χρειάζεται λοιπόν η ανάπτυξη ενός εκπαιδευτικού προγράμματος σε βάθος χρόνου, βήμα-βήμα, ώστε τα παιδιά να έχουν την άνεση από εβδομάδα σε εβδομάδα να αφομοιώνουν την πληροφορία, να συζητούν με τους γονείς τους, να διαβάζουν τα κατάλληλα βιβλία που τίθενται στη διάθεσή τους, να εκφράζουν τις απορίες τους.

Η σωστή ενημέρωση και συνεργασία με την οικογένεια είναι μια σημαντική προϋπόθεση για την μεγαλύτερη δυνατή επιτυχία του προγράμματος. Οι γονείς πρέπει να έχουν πλήρη ενημέρωση για το έργο που γίνεται στο σχολείο, να έχουν την δυνατότητα να εκφράζουν τη γνώμη τους, τις ανησυχίες, τις αντιρρήσεις τους. Στο κάτω-κάτω πρόκειται για τα δικά τους παιδιά και πρέπει ασφαλώς να μπορούν να βάζουν την σφραγίδα τους στη εκπαίδευση και την διαμόρφωσή τους, και μάλιστα σ' αυτά τα ζητήματα που η προσωπική κοσμοθεωρία και οι πεποιθήσεις των ανθρώπων μπορεί να διαφέρουν κατά πολύ.

Ρόλος του σχολείου είναι λοιπόν και το να διευκολύνει να ανοίξει ή να διευρυνθεί η συζήτηση για ζητήματα σεξουαλικής αγωγής στους κόλπους της οικογένειας. Το σχολείο πρέπει συνεχώς να ενθαρρύνει τα παιδιά να ενημερώνουν τους γονείς τους για τα θέματα που θίχτηκαν στην τάξη και να τα συζητούν μαζί τους.

Η εφαρμογή στις τάξεις

Στόχος της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ήταν, όπως είπαμε, η εφαρμογή μέσα στην τάξη προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής.

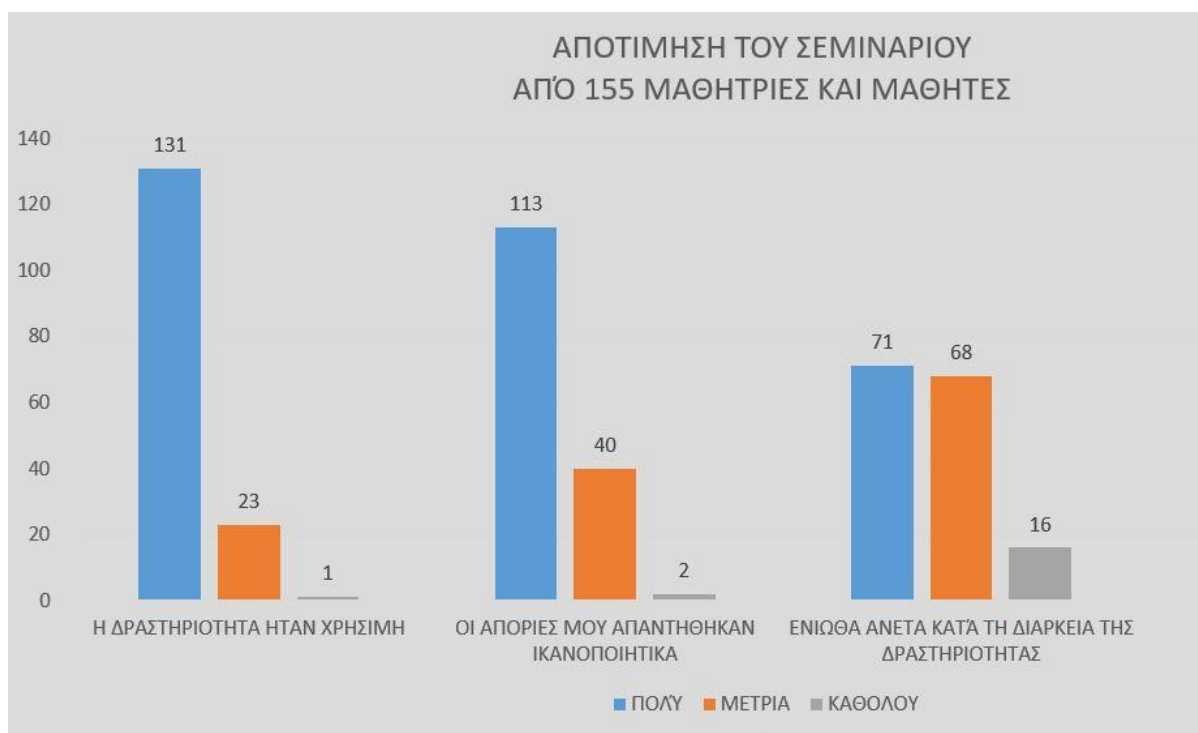
Επί τέσσερις σχολικές χρονιές (από το 2014 έως και την τρέχουσα χρονιά) στο σύνολο σχεδόν των τμημάτων τμήματα της Στ' τάξης των σχολείων της 10^{ης} περιφέρειας δημοτικής εκπαίδευσης Αττικής (Πετράλωνα – Γκάζι - Θησείο – Κουκάκι – Νέος Κόσμος) υλοποιήθηκαν σχετικά προγράμματα από τον/την εκπαιδευτικό της τάξης και τον σχολικό σύμβουλο, υπό την μορφή 4 ή 5 δίωρων εβδομαδιαίων παρουσιάσεων/συζητήσεων.

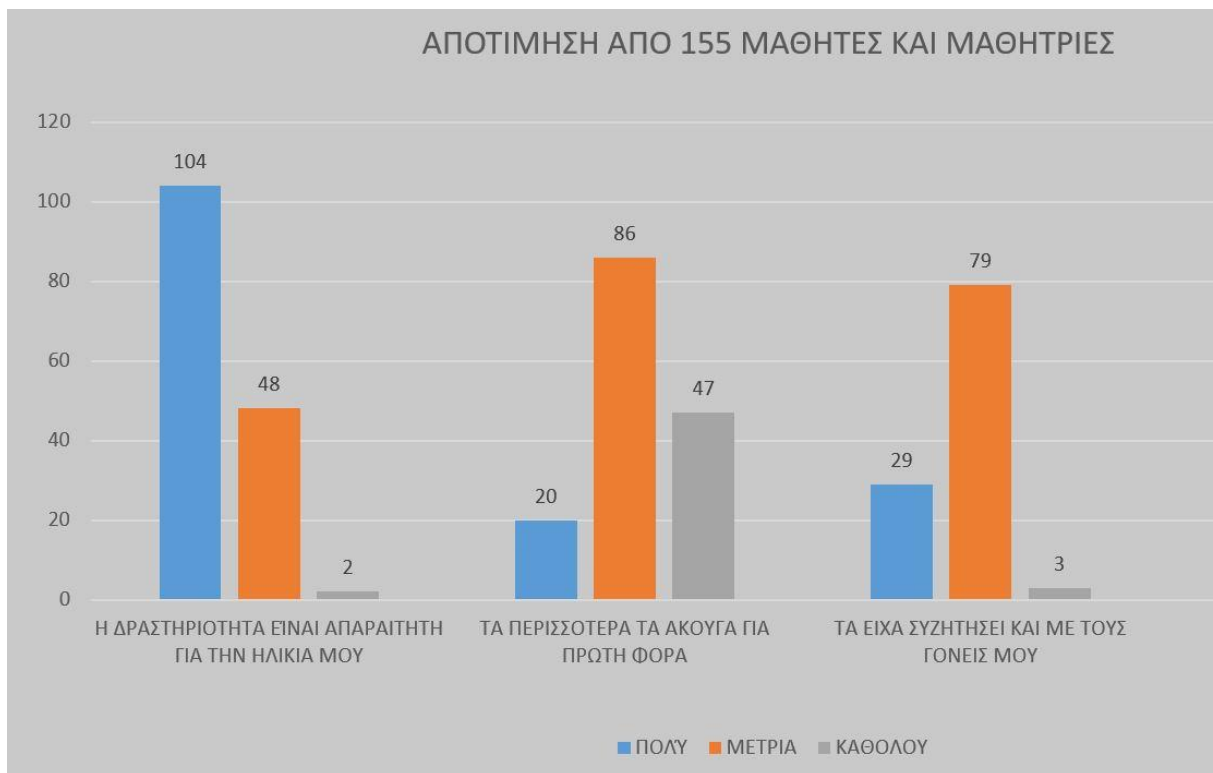
Τα παιδιά συμμετείχαν με μεγάλο ενδιαφέρον στο μάθημα και την συζήτηση, εκθέτοντας τις απορίες και τους προβληματισμούς τους, είτε κατά την ολομέλεια μέσα στην τάξη, είτε σε κατ' ιδίαν συζήτηση με τον/την εκπαιδευτικό είτε με ανώνυμο γραπτό ερώτημα.

Στο τέλος του προγράμματος ζητήθηκε κάθε φορά από τα παιδιά να το αξιολογήσουν απαντώντας γραπτά σε ένα σύντομο ατομικό ανώνυμο ερωτηματολόγιο (επισυνάπτεται στο παράρτημα)

Ένα αντίστοιχο ερωτηματολόγιο συμπλήρωσαν επίσης οι γονείς των μαθητών/τριών που παρακολούθησαν το πρόγραμμα (επισυνάπτεται στο παράρτημα).

Οι αξιολογήσεις και των δύο ομάδων ήταν πολύ θετικές και ενθαρρυντικές, όπως φαίνεται ξεκάθαρα στους πίνακες που παρατίθενται και αφορούν την σχολική χρονιά 2014-15:

Η συσσωρευμένη εμπειρία της υλοποίησης των εν λόγω προγραμμάτων οδήγησε ασφαλώς στην καλύτερη επεξεργασία και διαμόρφωση του επιμορφωτικού υλικού και στην βελτίωση της παιδαγωγικής προσέγγισης.

Με ιδιαίτερη προσοχή έγινε η ενημέρωση των γονιών για την υλοποίηση του προγράμματος στην τάξη των παιδιών τους. Οι γονείς ενημερώθηκαν συνοπτικά με σχετική επιστολή του/της εκπαιδευτικού και κλήθηκαν σε δίωρη ενημερωτική απογευματινή συνάντηση, όπου παρίστατο και ο σχολικός σύμβουλος. Κατά τις συναντήσεις αυτές η ενημέρωση των γονέων για το περιεχόμενο και την φιλοσοφία του προγράμματος ήταν διεξοδική και αναλυτική και κατέληγε σε ζωνρές όσο και ενδιαφέρουσες συζητήσεις.

Εκτός από ελάχιστες, μεμονωμένες περιπτώσεις, το σύνολο των γονέων που προσήλθε στις συναντήσεις και ενημερώθηκε εξέφραζε την ικανοποίηση και τις ευχαριστίες του προς το σχολείο για την υλοποίηση του προγράμματος. Οι καλά προετοιμασμένες αυτές συναντήσεις με τους γονείς επέτρεψαν στους/στις εκπαιδευτικούς να κατανοήσουν τις ανησυχίες και την οπτική των γονέων γύρω από αυτά τα θέματα και πρόσφεραν την ευκαιρία μιας καλύτερης επικοινωνίας και συνεργασίας σχολείου-οικογένειας.

Το σχολείο πέτυχε κατ' αυτό τον τρόπο να παίξει έναν σημαντικό ενημερωτικό/επιμορφωτικό ρόλο και ως προς τους γονείς, αφενός επιτρέποντάς τους να κατανοήσουν την σημασία της σωστής και ειλικρινούς επικοινωνίας με τα παιδιά τους και αφετέρου παρουσιάζοντας και προτείνοντάς τους κατάλληλο παιδαγωγικό υλικό (βιβλία και ταινίες) που μπορεί να τους φανεί ιδιαίτερα χρήσιμο όταν υπάρχει αμηχανία και δυσκολία να θίξουν ορισμένα θέματα με τα παιδιά τους. Το σχολείο είχε επίσης την ευκαιρία κατ' αυτόν

τον τρόπο να συμβουλευθεί τους γονείς για το πώς να προσεγγίσουν τα θέματα της σεξουαλικής αγωγής με τα παιδιά τους.

Παραθέτω στην συνέχεια τις θεματικές του προγράμματος για τις μαθήτριες και μαθητές της Στ' τάξης

Σεξουαλική αγωγή – χτίζοντας υγιείς σχέσεις ανάμεσα στα φύλα

1. Το σώμα μου μού ανήκει. Αγγίγματα – έχω ένα μυστικό... ΛΕΩ ΟΧΙ !
 - Πονηρά αγγίγματα - Νοιώθω άβολα - καλά μυστικά και κακά μυστικά - Πρέπει να μιλήσεις!
2. Τα παιδιά δεν τα φέρνει ο πελαργός - η αναπαραγωγή – η ερωτική σχέση – το αντρικό και το γυναικείο σώμα. Τα παγιδευτικά πρότυπα του κόσμου της διαφήμισης – αποδέχομαι και αγαπώ το σώμα μου.
3. «Ένα κορίτσι της Στ' τάξης...»η περίοδος - το γυναικείο σύστημα
 - ωάριο – ωοθήκες – σάλπιγγες – μήτρα (βιντεάκι)
 - περίοδος – αίμα – θρεπτικές ουσίες
 - εμμηνόπαυση
 - ερώτηση στα αγόρια: γιατί η περίοδος είναι σκοτούρα;
 - Να φιλήσω το χέρι της γιαγιάς μου... (η σερβιέτα και το baby-lino)
 - ταμπόν – η υγιεινή –η θάλασσα
 - σχετικό βίντεο από το «Δέντρο της ζωής»
4. Το αντρικό σύστημα
 - πέος – ουρήθρα – ουροδόχος κύστη
 - όρχεις – σπερματοζώαρια (βιντεάκι)
 - προστάτης – η συχουρία του παππού...
 - ερώτηση στα κορίτσια: τι σκοτούρα έχουν οι αθλητές στο στίβο και στο ποδόσφαιρο;
 - το σπασουάρ
 - σχετικό βίντεο από το «Δέντρο της ζωής»
5. Εγκυμοσύνη – κύηση – τοκετός
 - κύηση – ανάπτυξη κάθε μήνα
 - αμνιακό υγρό – ομφάλιος λώρος – φωτογραφίες του εμβρύου
 - τοκετός στο νοσοκομείο – στο σπίτι – η μαμή (μαία)

- η φυσική διαδικασία της γέννας – οι αναπνοές – η προβολή – η πρώτη ανάσα – ο λώρος
- η καισαρική
- Γέννα: ΜΙΑ ΣΠΟΥΔΑΙΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΗ ΣΤΙΓΜΗ !

6. Τα δίδυμα

- εξήγηση – από ένα ωάριο – από δύο ωάρια
- σχετικό βίντεο από το «Δέντρο της ζωής»

7. Γαλουχία

- θηλασμός – το μητρικό γάλα σούπερ τροφή
- η Νεστλέ στην Αφρική
- το θήλαστρο – η τροφός

8. Η ερωτική σχέση – η ερωτική πράξη

- «πώς μπήκα στην κοιλιά σου μαμά;» (αναφορά στο σχετικό βιβλίο για την Α΄ τάξη)
- πέος – στύση
- σχετικό βίντεο από το «Δέντρο της ζωής»
- γιατί οι άνθρωποι κάνουν έρωτα;

9. Χαϊδεύομαι...

- «Είναι ακόμη και ευχάριστο...» (αναφορά από το βίντεο) . Γιατί;
- χαϊδεύομαι... Τι θα πάθω;

10. Μη βιάζεσαι! (Σε ποια ηλικία...)

- ώριμος/ώριμη – με ποιον/ποια σύντροφο;
- η πίεση της παρέας. Αντιστέκομαι...ΜΗ ΒΙΑΖΕΣΑΙ !

11. Η αντισύλληψη

- τα αντισυλληπτικά χάπια – η ωορρηξία
- το προφυλακτικό
- σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα – το Aids

12. Μορφές της οικογένειας

- 2 γονείς - 1 γονιός - θετή οικογένεια - 2 μαμάδες - 2 μπαμπάδες - με τον παππού και τη γιαγιά
- Η ΑΓΑΠΗ ΜΕΤΡΑΕΙ! - η ποιότητα της σχέσης
- η ομοφυλοφιλία - Η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας – το DSM της Αμερικάνικης Ψυχιατρικής Εταιρίας – ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ! –μέσα στη ζωή και τη φύση - τα δικαιώματα του ανθρώπου - σεβασμός στην ταυτότητα του κάθε προσώπου.

Αυθεντικά ερωτήματα παιδιών

- Κύριε, υπάρχει περίπτωση το πέος του αγοριού να μείνει για πάντα μικρό;
- Κύριε, είδαμε ότι το μωρό κολυμπάει στο αμνιακό υγρό και μάλιστα σ' αυτή τη φωτογραφία το βλέπουμε να πιπιλάει το δάχτυλό του μέσα στην κοιλιά της μαμάς του! Αφού τα όργανα του λοιπόν είναι σχηματισμένα γιατί δεν καταπίνει το αμνιακό υγρό; Πώς δεν πνίγεται;
- Κυρία, πέστε μας, ποια είναι η κατάλληλη ηλικία για την πρώτη ερωτική επαφή ενός/μιας εφήβου;
- Κυρία, τι είναι gay;
- Κυρία, ο Γιάννης και η Σοφία είναι δίδυμοι αλλά δεν μοιάζουνε. Στο άλλο τμήμα όμως ο Κώστας και ο Πέτρος είναι ολόιδιοι. Πώς γίνεται αυτό;
- Κύριε, ακούσαμε ότι κάποιος χαϊδεύτηκε 25 φορές συνέχεια και πέθανε. Μπορεί να είναι αλήθεια;
- Κύριε, είναι αλήθεια ότι όταν έρθει σε ένα κορίτσι η περίοδος σταματάει πλέον η ανάπτυξή του και δεν θα ψηλώσει άλλο;
- Κυρία, σας παρακαλούμε, μπορείτε να μας δείξετε ένα προφυλακτικό...
- Κυρία, τι είναι το «χάπι της επόμενης μέρας»; Μίλαγε γι' αυτό μια φίλη της αδελφής μου που έμεινε έγγυος.
- Κύριε, μπορεί ένα κορίτσι να μείνει έγγυος αν φιληθεί με ένα αγόρι; (Έτσι μου είπε η θεία μου...)
- Κυρία, μια συμμαθήτριά της αδελφής μου είναι 17 χρονών και είναι έγγυος. Η αδελφή μου είπε ότι το κορίτσι θα διακόψει την εγκυμοσύνη. Διαφωνούμε μεταξύ μας, εγώ λέω ότι αυτό είναι δολοφονία. Ποια είναι η γνώμη σας;
- Κύριε, μπορεί μια γυναίκα να έχει περίοδο όταν είναι έγγυος;

Η σεξουαλική αγωγή στο δημοτικό σχολείο

Μικρή επιλογή βιβλίων κατάλληλων για παιδιά

Βιβλία για τις μικρές τάξεις

1. Πώς ήρθα στον κόσμο, PeterMayle, ArthurRobins, εκδ. Λιβάνη
(για Α΄ - Β΄ - Γ΄ τάξη)
2. Ήμουν κι εγώ μέσα στην κοιλιά σου, μαμά; Ντάγκμαρ Γκάισλερ, εκδ. Ψυχογιός
(για Γ΄ τάξη και πάνω)
3. Έχω ένα μυστικό!, Jennifer Moore-Mallinos, Marta Fabrega, εκδ. Σαββάλας

Βιβλία για τις μεγάλες τάξεις

4. Κάτι αλλάζει (ένας διαφορετικός οδηγός γύρω από τη σεξουαλικότητα), ΖΕΠ, Ελέν Μπρυλλέρ, εκδ. Πατάκη
5. Τα μωρά δεν τα φέρνει ο πελαργός, Ρόμπι Χάρρις, Μάικλ Έμπερλυ, εκδ. Πατάκη
6. Τρίγες εδώ, εκεί και παραπέρα, Τζάκι Μπέιλι, εκδ. Μεταίχμιο
7. Βοήθεια! Μπαίνω στην εφηβεία (οδηγός για κορίτσια), NuriaRoca, MartaFabrega, εκδ. Σαββάλας
8. Βοήθεια! Μπαίνω στην εφηβεία (οδηγός για αγόρια), NuriaRoca, MartaFabrega, εκδ. Σαββάλας

Καλό θα είναι οι γονείς να φυλλομετρήσουν τα βιβλία πριν τα αγοράσουν για τα παιδιά τους.

Τα δύο τελευταία βιβλία προσφέρονται καλύτερα για παιδιά Α΄ Γυμνασίου.